

Psykologer satt på sidelinjen

Anne-Kari Torgalsbøen

professor og spesialist i klinisk psykologi, Psykologisk institutt, UiO

For annen gang får to psykiatere sakkyndighetsoppdraget i saken mot Anders Behring Breivik. Det er urovekkende at rettsvesenet ikke kvalitetssikrer noe så elementært som å rekruttere sakkyndige fra ulike fagmiljøer.

IKKE ETABLERT: Psykologer har tydeligvis et stykke igjen før fagets anvendelighet og relevans blir etablert innenfor strafferetten på samme måte som på andre områder, skriver Anne Kari Torgalsbøen.

Illustrasjon: Bergen tinghus. Foto: Bods/Flickr.com

DEBATT: SAKKYNDIGE

Dagens system for oppnevning av sakkyndige fremstår som antikvarisk, sårbart og en trussel mot rettssikkerheten, hevder Anne-Kari Torgalsbøen.

Det er lite tillitvekkende at rettsapparatet for annen gang har gitt sakkyndigoppdraget i saken mot masseorderen Anders Behring Breivik til to psykiatere. For selv om bistandsadvokatene hadde to psykologer på sin forslagsliste til nye sakkyndige, og argumenterte for betydningen av et bredere faglig perspektiv enn kun det psykiatriske, fikk de ikke gjennomslag hos påtalemyndigheten for dette. Jeg var en av de to foreslåtte psykologene, og har i ettertid fått vite at påtalemyndigheten kun ønsket psykiatere, noe bistandsadvokatene stilte seg svært undrende til.

Den tilfeldige oppnevningen av sakkyndige er tankevekkende når man vet hvilken enorm betydning erklæringens konklusjon får

Psykologenes marginale posisjon

Det er all grunn til at psykologstanden både debatterer og kritiserer et rettssystem som ikke har evne til faglig selvrefleksjon. Det er vanskelig å forstå at rettsvesenet tydeligvis mener at psykologifaget ikke kan kaste lys over gjerningsmannens psyke. Folk er opptatt av hva som drev ham og hvorfor han handlet som han gjorde. Så hvorfor tar ikke rettsvesenet i bruk psykologenes kompetanse innen psykopatologi, diagnostikk av psykiske forstyrrelser, personlighetspsykologi, sosialpsykologi, utviklingspsykologi og ikke minst normalpsykologi? Hvilken faglig vurdering ble lagt til grunn for å velge vekk denne spesialkompetansen?

Flere har pekt på det uheldige i psykiaternes monopol på vurderingen av strafferettslig tilregnelighet i Norge. Psykologenes marginale posisjon i strafferetten henger sammen med et konservativt rettssystem, der legers tradisjonelle hegemoni foretrekkes fremfor den langt yngre psykologprofesjonen. Kanskje skyldes det at jurister anser psykiatere som best egnet i slike saker, kanskje skyldes det bare at de ikke kjenner psykologenes kompetanse. Uansett har vi tydeligvis et stykke igjen før vi får etablert vårt fags anvendelighet og relevans innenfor strafferetten på samme måte som vi har gjort det på andre områder. Psykologforeningen må kommunisere profesjonens kompetanse til rettens ulike aktører, ikke ulikt hvordan foreningen i sin tid systematisk arbeidet for å bedre psykologenes posisjon i psykisk helsevern fra å være legens medhjelper til faglig ansvarlig for vedtak.

Rettsapparatet vil i mine øyne ha svært god nytte av psykologisk kunnskap og ikke minst større innslag av rettspsykologi. Slik dagens system fungerer, står psykologisk kunnskap igjen som en underavdeling av faget rettspsykiatri. Fra de sakkyndiges erklæring kan dette illustreres ved at de bedømmer intelligens klinisk, altså impresjonistisk gjennom samtale, samtidig som de hevder å ha benyttet psykometri. Men det er ikke brukt psykologiske tester i vurderingen. Dette viser at de sakkyndige beveger seg inn på et fagfelt, nemlig testpsykologien, som de ikke har faglige forutsetninger for å bruke på en korrekt måte. Det er psykologene selv som best kan forvalte og utøve sitt fag, og det er vår fagetiske forpliktelse å si fra når deler av vårt fag ikke brukes korrekt. Denne situasjonen burde også bekymre oppdragsgiveren.

Rekruttering fra badestampen

Statsadvokatembedet bør forstå nødvendigheten av flere fagperspektiver for å belyse masse-morderens psyke. En større faglig bredde vil motvirke «confirmation bias» (vår tendens til selektivt å søke informasjon som bekrefter egne oppfatninger). For når sakkyndige ikke er uavhengige, øker sjansen for at man tidlig etablerer et felles grunnsyn og felles fortolkningsramme for observasjonene. Et rettsvesen som oppnevner sakkyndige uten å kvalitetssikre noe så elementært som at de sakkyndige bør representere ulike fagmiljøer, er svært urovekkende.

Likevel velger påtalemyndigheten å rekruttere sakkyndige fra «badebampen» i en sak av denne dimensjon. Dette viser det tette samrøret mellom påtalemyndigheten og de rettsoppnevnte sakkyndige. Oppnevningssystemet inviterer til samrøret ved at påtalemyndigheten rekvirerer sakkyndige som alt fra før sirkulerer i systemet. Denne tilfeldige oppnevningen er tankevekkende når man vet hvilken enorm betydning erklæringens konklusjon får. For i praksis avgjøres sakene av de rettsakkyndiges rapporter, og de sakkyndiges makt over domstolene, enten det er psykologer eller psykiatere, er vel verdt en debatt. Dommerne har på mange måter abdisert for ekspertene.

Trussel mot rettssikkerheten

Justisdepartementet må sørge for en utredning av hvordan man kan forbedre det norske oppnevningssystemet av sakkyndige, hvilke ordninger for observasjon av gjerningsmannen som kan sikre et større faglig og metodisk tilfang slik at den utfordrende oppgave det er å vurdere strafferettslig tilregnelighet heretter blir basert på en tverrfaglig vurdering. Dagens system er antikvarisk, svært sårbart og derfor en trussel mot rettssikkerheten.

a.k.torgalsboen@psykologi.uio.no